

SARS YI TSUNDZUKA 16 WA MASIKU MA NGHENELELO EHENHHLA KA MADZOLONGA LAMA HLOHLOTERIWAKA HI RIMBEWU NA SIKU RA TIMFANELO TA XIMUNHU RA MISAVA

10 N'wendzamhala 2021, Tshwane - Namuntlha, Siku ra Timfanelo ta Ximunhu ra Misava, tanihileswi 16 wa Masiku ma Nghenelelo ma tshunelelaka, SARS yi khomile ntirho wo tsundzuka kun'we na Muchaviseki Justice Edwin Cameron tanihi xivulavuri xa muyeni ku anakanya no tsundzuka siku ra nkoka eka khalendara ya hina ya le Afrika-Dzonga.

"SARS, leyi 62.7% ya vatirhi va hina ku nga vavasati, yi tekela enhlokweni mhaka ya leswaku vavasati va tlanga xiave xa nkoka eka vaaki na le rixakeni. Va tlanga swivandla swo hambanahambana ku sukela eka ku va mutirhi wa nkoka, manana loyi a hletelaka, n'wana wa xisati, mutirhi kuloni, murhangeri na swivandla swin'wana swo tala swa nkoka eka vaaki. Swi na nkoka eka hina hinkwerhu ku komba vavasati evuton'wini bya hina leswaku hi va seketela no va hletela njhani. Hi fanele ku tekela enhlokweni leswaku timfanelo ta vavasati i timfanelo ta ximunhu. Tanihileswi misava yi yaka eka ndzinganano eka vavanuna na vavasati loko swi ta eka hakelo yo ringana, xiyimo xo ringana exikarhi ka vanhu, rito ro ringana, swi fanerile naswona swi lava hina hinkwerhu hi tsundzuka leswaku hinkwerhu hi vanhu naswona ha ringana na leswaku nhlonipho wu fanele wu nyikiwa un'wana na un'wana," ku vurile Khomixinara Edward Kieswetter.

Ntirho wa namuntlha wo tsundzuka wu sungurile hi vumbhoni byo khumba mbilu bya mutirhi wa SARS wa xivindzi, loyi a nga muponisiwa wa Madzolonga lama Hlohloteriwaka hi Rimbewu (GBV). U averile ntokoto wa leswi nga nw'i humelelela na leswaku u hlurile njhani nxaniso wa yena. Namuntlha u vulavurile no lombela rito ra yena eka lavotala lava sweswi va nga miyela no chava. Lexi a ku ri xitsundzuxo xa mhaka ya leswaku GBV yi na xikandza na leswaku yi khumba vanhu hi ndlela yo hlamarisa no va ya nkarhi wo leha.

Khomixinara Kieswetter u vurile "Loko xileriso xa hina eka SARS, tanihi Vulawuri bya Xibalo na Khasitomo xi ri ku hlengeleta mali ya tiko leyi kolotiwaka, ku tiyisisa vumalanelanawu no fambisa vuxavisi lebyi nga enawini, hi endlile nhlawulo wo vonaka wa leswaku hi lava ku va nhlango lowu nga vutinyiketeri lebyikulu na

leswaku ntirho wa hina wu na nkucetelo lowu cincaka eka vaaki. Hi tlhele hi teka modele wa vurhangeri lowu seketeriwaka hi vufambisi, naswona hi tinyiketerile ku tumbuluxa ndhawu yo tirhela laha hi vekiseke eka mahanyelo ma hina hi hexe, leswaku hi kombisa nhletelo no ndlandlamuxa nkulo wa munhu yena n'wini, ku pfumelela mutirhi un'wana na un'wana ku va vhexini yo antswa ya yena n'wini.

U tiyisisile leswaku vutinyiketeri bya SARS eka "mbango wo tirhela lowu pfumalaka GBV" swi ya emahlweni no va hi kambirhi. U yile emahlweni a kombisa leswaku SARS yi va "xiboho xa **E-e eka GBV**" naswona 100% ya vurhangeri bya nhlango byi sayinile xiboho, naswona ku tlula 80% ya vatirhi va 12 364 yi tekile xiboho lexi. Khomixinara u bohile leswaku SARS yi ta va muhoxaxandlankulu eka mbango wa Xibalo na Khasitomo lowu pfumalaka GBV.

Justice Cameron u tekeriwile enhlokweni tanihi un'we wa vanhu lava kalaka lava kombisaka xikombiso xo antswa xa moya wa ximunhu no swi hanya hi nkalo. Justice Cameron, eka endlelo ra yena, u nyikile xiringanyeto xo ntlhontlha no nghenelela ku vumba hi vuntshwa sisitime ya vululamisi. U vulavurile a tiyile mayela na xilaveko xo lwa na GBV hi ku kongoma no alela ndzingo wa switimende leswi nga twariki na lava ku voniwa hi vanhu. U kombisile xiringanyeto xa leswaku nhlamuselo ya switandzhaku i ndlela ya le henhla no hetiseka yo aka hi vuntshwa vaonhi. Justice Cameron u seketela leswaku "A hi ku tika ka nxupulo kambe nhlamuselo ya nxupulo lowu nga nkahlohlotelolo.

Justice u yile emahlweni ku kombisa xilavelo xo vumba hi vuntshwa sisiteme na endlelo leri kongomisiweke eka goza rin'wana na rin'wana eka migingiriko yo engetelela nkoka eku hlamuleni ka ntungu lowu faneleke ku va wu kongomisiwe eka mukhumbeki. U kombisile xilaveko xo hunguta nhlekulo lowu fambisiwaka na mukhumbeki wa GBV. U yile emahlweni a hlamusela leswaku nhlekulo a wu fanelanga wu va wa mukhumbeki kambe wa muonhi na vahlaleri. U komberile leswaku SARS yi fanele yi ya emahlweni yi lwa na mitlhontlho ya GBV masiku hinkwawo, ku nga ri hi Siku ra Timfanelo ta Ximunhu.

Eka xitsariwa xa anakanyo xa sweswinyana lexi tsariweke hi Justice Cameron lexi thyiweke "*Harsh prison terms won't solve the crisis of gender-based violence*" a xi ri

exikarhi ka n'wangulano laha Justice Cameron a nga tiyisisa leswaku "Milandzu ya swa masangu yi hundza leyi vikiweke. Hikokwalaho ka yini?"

'Nhlekulo na tingana swi tshama swi rhandzela vaponisiwa va madzolonga lama hlohloteriwaka hi rimbewu. Muxanisi hi mikarhi hinkwayo u va a ri ekusuhi na muponisiwa - kumbe muponisiwa u hlayisiwa hi yena hi nseketelo wa swa timali. Nhleketo wa leswaku khotso na swigwevo swa vukari swi nyika nhlamulo ya leswaku xibakele xo tika xa nawu na xileriso xi nga pfuna ku ololoxa xiphiso, swi tikomba swi koka rinoko. Xiphiso xo chavisa xi lava nhlamulo yo chavisa. Kambe hi ndlela yo tsana, yo tsana hikanene, swigwevo swo tika a hi xintshuxo - hi ndlela yo biha, hi mikarhi yo tala swi tirha tanihi ku lava ku voniwa ka hi va n'watipolitiki leswi hungelaka ntirho wo tika lowu hi faneleke ku wu endla ku sungula ku lulamisa xiphiso, Afrika-Dzonga ri lava ntiyisiso wo khomiwa na nchuchiso, ku nga ri swigwevo swo leha hikuva hi leswi sivelaka vugevenga," ku vurile Justice Cameron.

Lembe leri i lembe ra Charlotte Manny Maxeke. Hi nga xixima mulweri loyi mayelana na timfanelo ta vavasati hi vutinyiketeri bya hina eka xikombiso lexi a xi vekeke. U vekisile ku sungula eka yena ku va a va vhexini yo antswa ya yena, naswona kwalaho, tanihileswi a endleke ku humelela, u teke nkarhi ku teka van'wana no va nyika matimba no va kotisa.

"Ndzi hlohlotela un'wana na un'wana wa n'wina leswaku a va vhexini yo antswa ya yena n'wini. Kwalaho rhangelani ku cinca loku mi tsakelaka ku ku vona. Swi tekeni eka n'wina ku cinca misava hi ku endla ndhawu ya n'wina yi va yi hlayisekile eka vavasati! A hi na tinhlamulo hinkwato kambe vutinyiketeri bya hina byo cinca ndhawu ya hina yo tirhela yi pfumala madzolonga na xihlawuhlawu swi fanele swi humelerisiwa", ku vurile Khomixinara Kieswetter eku hetiseni ka ntirho wa namuntlha.

¹ 9 August 2021 | By Edwin Cameron | Harsh prison terms won't solve the crisis of gender-based violence: <https://www.groundup.org.za/article/why-a-carceral-state-wont-solve-the-crisis-of-gender-based-violence/>

Mayelana na vuxokoxoko, tihlanganise na SarsMedia@sars.gov.za